

Ольга Саннікова,

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри загальної та диференційної психології,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

вул. Фонтанська, 4, м. Одеса, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ПРОНИКЛИВОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО МАКІАВЕЛЛІЗМУ

Презентована стаття спрямована на виклад результатів дослідження індивідуально-психологічних особливостей емоційної проникливості осіб, котрі характеризуються неклінічною формою схильності до макіавеллізму. Актуальність проблеми пов'язана зі збільшенням різних психоемоційних та особистісних розладів, що спричинено соціальною та політичною ситуацією в нашій країні – воєнними діями. Теоретично розглянуто поняття макіавеллізму та емоційної проникливості як складної властивості особистості, яка забезпечує точне, адекватне віддзеркалення емоційного світу іншої людини на основі розпізнавання сигналів її експресії та поведінки. Уточнено, що емоційна проникливість спрямована на розпізнавання, на розуміння переживань іншої людини для констатації, діагностики емоційних станів іншого без утручання в їх перебіг, без зовнішнього впливу на них і не торкається регуляції чужих емоцій та результатів такого впливу. Розглянуто структуру емоційної проникливості, покомпонентний склад її показників, котрий включає інтенційний, емоційний, когнітивний, конативний (поведінковий), рефлексивний (самоконтрольно-регулятивний), предиктивний та інші показники. Макіавеллізм у сучасній психології розглядається переважно як схильність людини використовувати маніпулятивну тактику для досягнення своїх цілей на тлі прагматичної моралі та цинізму. Емпірично перевірялося припущення про наявність індивідуально-психологічної специфіки емоційної проникливості у осіб, котрі різняться проявами макіавеллізму. Провідними методами цього дослідження є теоретико-методологічний аналіз літератури та емпіричне дослідження співвідношення показників вибраних властивостей особистості, які є релевантними проблемі та меті дослідження. Установлено значимі додатні і від'ємні кореляційні зв'язки між показниками емоційної проникливості (здатність до розпізнавання емоцій) і показниками вибраного типу особистості. Доведено, що особи, які схильні до макіавеллізму, характеризуються високими значеннями показника інтенційності, (спрямованістю на розпізнавання внутрішнього емоційного світу іншого) та предиктивного показника з опорою на когнітивний компонент емоційної проникливості на тлі низьких значень інших показників. Представники групи осіб із низькими значеннями МАК-показника характеризуються більш «згладженим» профілем із тенденцією до високого рівня всіх показників емоційної проникливості. Емпірично доведено, що схильність до макіавеллізму характеризується специфічними проявами показників емоційної проникливості та особливостями їх комбінації (сполучень).

Ключові слова: особистість, емоційна проникливість, структура, макіавеллізм, маніпулювання, індивідуально-психологічні відмінності.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. Актуальність дослідження проблеми емоційної проникливості останнім часом значно зросла, що зумовлено надзвичайною ситуацією, яка викликана сьогоденням – тією психічною напругою, що спричинена війною. У цій ситуації виникає загроза не тільки життю, а й здоров'ю населення. Порушується психоемоційний стан людини, зростають переживання негативних емоцій: виявляються гнів, роздратування, агресивність, виникають острах, тривожність, збільшується депресивність тощо, що впливає і на фізичне, і на психічне здоров'я людини. Означені прояви емоційної сфери людини та її порушення стають хронічними, що потребує як соціальної, так і професійної психологічної допомоги різним категоріям населення.

Ця стаття присвячена особливостям емоційної проникливості та її ознакам, які виявляються в сучасних ускладнених та невизначених умовах. У такій ситуації під час спілкування з іншими людьми необхідно своєчасно розпізнавати психоемоційний стан партнера по спілкуванню. Саме тому це дослідження спрямоване

на вивчення такої важливої якості особистості, як емоційна проникливість, що великою мірою забезпечує успішність результатів спілкування між людьми.

Ураховуючи можливість збільшення різних психоемоційних та особистісних розладів, на цьому етапі дослідження вивчалися індивідуально-психологічні особливості емоційної проникливості осіб, котрі по-різному схильні до макіавеллізму. Загалом макіавеллізм у психології розуміється як схильність людини маніпулювати іншими людьми для досягнення особистих цілей на тлі прагматичної моралі та цинізму.

Спираючись на психологічні характеристики особистості макіавеллістів, ми припустили, що особливості емоційної проникливості у таких осіб будуть відрізнятися індивідуально-психологічною специфікою їхніх проявів. Вивчення проблеми розпізнавання емоцій останнім часом стає об'єктом наукових пошуків багатьох наук, не лише психології, що свідчить про міждисциплінарність цього феномену. У теоретико-емпіричних дослідженнях широко обговорюється проблема сприйняття, розуміння й оцінки переживань,

емоційних станів людини під час спостереження за її невербальними характеристиками, за проявами експресії (мімікою, пантомімікою, поведінковими ознаками, діями, звуковими сигналами тощо), що виявляється в процесі спілкування (Варій, 2007; Кириленко, 2007; Саннікова О., Саннікова А., 2014; Ekman, Friesen, 1975; Ічанська, Закревська, 2019). У деяких наших роботах уже розглядалася континуально-ієрархічна структура емоційної проникливості як одного з видів психологічної проникливості як вихідної, центральної (узагальненої) властивості розпізнавання внутрішнього психологічного світу людини (Саннікова, 2017). Психологічна проникливість забезпечує точність і адекватність сприйняття й розуміння психології людей, виявляється у здатності проникати в суть майже всіх психічних явищ, фокусувати й спрямовувати увагу спостерігача на головні, суттєві ознаки переживань, думок, поведінки, учинків, що дає змогу швидко і без помилок ефективно розпізнати внутрішній світ іншого. У наших роботах (Саннікова, Жень Чжун, 2021) та роботах деяких наших аспірантів, а саме О. Кисельової (Киселева, 1999), Жень Чжуна (Жень Чжун, 2020) та ін., аналізувалися структура, зміст, функції психологічної проникливості.

Що стосується саме емоційної проникливості, то ми не знайшли в літературі спеціальних досліджень, спрямованих на її розуміння, структуру та функції. Ми розуміємо емоційну проникливість як вид загальної проникливості, як складну, багаторівневу, цілісну властивість, яка на основі сигналів експресії, дій, поведінки, учинків іншої людини забезпечує точне, адекватне віддзеркалення його *емоційного світу* і спрямована на розпізнавання *актуальних* (ситуативних, мінливих, транзитних) емоційних станів і *стійкої схильності* до переживань емоцій двох семантичних просторів – певного знаку й модальності, тобто емоційності як властивості особистості (Саннікова, 2022). Це дослідження спрямоване на вивчення психологічної проникливості у осіб зі схильністю до макіавеллізму.

Термін «макіавеллізм» набув свого поширення завдяки працям італійського мислителя, філософа, письменника, політичного діяча Нікколо ді Бернардо Макіавеллі, який створив трактат «Государ», де дав ґрунтовну психологічну характеристику успішного «господаря». Саме цей психологічний портрет людини в результаті аналізу трактату Річард Крісті та Флоренц Л. Гейс назвали макіавеллізмом і запропонували спеціальну шкалу для вимірювання рівня макіавеллізму людини. На їхню думку, макіавеллізм являє собою психологічний синдром, заснований на поєднанні взаємозв'язаних когнітивних, мотиваційних та поведінкових характеристик. Головними психологічними складниками макіавеллізму як властивості особистості вважаються переконання суб'єкта в тому, що під час спілкування з іншими людьми ними можна маніпулювати, впливати на їхній вибір, дізнаватися про їхні наміри, плани, причини, вчинки (Christie, Geis, 1970).

У сучасній літературі макіавеллізм розуміється як усталена властивість особистості, що демонструє ставлення людини до інших, до себе, до оточення, до соціальної дійсності. Макіавеллістам приписуються емоційна холодність, цинізм, психотизм, невротизм, фрустрованість, низька самооцінка, загальна незадоволеність життям, прагматична мораль, схильність до брехні, до лестощів, до використання інших людей та інші дезадаптивні характеристики. Уважається, що цей тип особистості «схильний маніпулювати людьми для досягнення власне особистих цілей». Емпірично досліджена наявність зв'язків макіавеллістичних рис із соціальною домінантністю та авторитарністю; підкреслюється відсутність емпатії, співчуття до проблем інших людей (Jones, Paulhus, 2010; Rauthmann, 2012). Існують дані, що макіавеллізм, з одного боку, пов'язаний із відсутністю чутливості до порушень етичних норм, з іншого – є досить чутливими до того враження, яке *вони* справляють на своє оточення (самомоніторинг) і намагаються врахувати очікування інших стосовно своєї поведінки у конкретний момент (Abell, Brewer, 2014).

Слід зазначити, що названі властивості темної тріади особистості, до яких відноситься не тільки макіавеллізм, а й нарцисизм і психопатія (неклінічні їх форми), були названі в психології «токсичними», тобто такими, що призводять до «порушень міжособистісних стосунків, до порушень процесу соціальної адаптації» (Єгорова, Ситнікова, 2014). Разом із тим відзначається, що особи макіавеллістичного (маніпулятивного) типу (варіант авторитарного) характеризуються як розумні, сміливі, амбітні, домінуючи, наполегливі та егоїстичні. Натомість слабо виразний тип макіавеллізму – це особи, котрі характеризуються як боягузливі, нерішучі, чесні, сентиментальні, надійні тощо (там само).

У наших попередніх дослідженнях і роботах наших аспірантів, магістрантів, співробітників, присвячених вивченню макіавеллізму в системі широкого спектру рис, встановлено, що схильність до макіавеллізму по-різному пов'язана з базовими рисами особистості. Так, обстежені з високим рівнем макіавеллізму (МАК+) виявляють такі якості особистості, як стриманість, нетовариськість, критичність, відокремленість, підозрілість, недовірливість, емоційна напруженість, фрустрованість, схильність до самоствердження, домінування, відсутність почуття провини, самодостатність, самостійність, брак емпатії тощо. Разом із тим, за нашими даними, цим особам притаманні раціональність, схильність до логічного мислення, реактивність та здатність мислити абстрактно. Це дає змогу припустити, що «високі макіавеллісти» є переважно інтелектуально розвиненими людьми, які мають власну думку, здатні до швидкого навчання, до прийняття власних рішень (Саннікова, Макеєва, 2020).

Важлива для нашого дослідження (в межах мети та завдань цієї статті) інформація, яка поширена в літературі, про те, що всі властивості темної тріади, у тому

числі й макіавеллізм, виявляють *нездатність розпізнати емоційні стани* іншої людини та адекватно на них реагувати (Сторова, Ситнікова, 2014). Уважається, що темна тріада має тісні зв'язки з алекситимією, що безпосередньо пов'язана з нездатністю описувати емоційний стан іншого (Veselka et al., 2014). Результати наших емпіричних досліджень алекситимії деякою мірою підтверджують цю інформацію (Саннікова, Жень-Чжун, 2014).

Слід зазначити, що емоційна проникливість розглядається нами як цілісна властивість особистості з позицій континуально-ієрархічного підходу, її якісний рівень охоплює традиційні характеристики: емоційний, когнітивний, конативний компоненти (за видами психічної активності) та контрольно-регулятивний, предиктивний. Проте емоційна проникливість має свою унікальну змістову специфіку. В одній зі статей ми надали своє бачення структури цієї властивості більш повно (Саннікова, 2022). Коротко нагадаємо, що вона містить такі характеристики:

– **емоційний компонент (ЕкЕП)** – емоційний супровід переживань об'єкта спостереження, який здійснює спостерігач, випробовуючи при цьому свої емоції тільки як реакцію на емоції іншої людини, доєднається до них у момент спостереження без їх демонстрації, без впливу на переживання іншого та на свої);

– **когнітивний компонент (КкЕП)** – розуміння, здатність декодувати емоційні сигнали іншого на основі когнітивних можливостей, логіки; схильність до аналізу експресивних проявів іншої людини, які розкривають її внутрішній емоційний світ);

– **поведінковий, конативний компонент (ПкЕП)** – передбачає обов'язкову відсутність активних дій самого спостерігача, спрямованих на будь-яке втручання в емоційне життя іншого, його актуальні переживання);

– **рефлексивно-регулятивний компонент (РРк)** – високий самоконтроль за власною поведінкою в момент спостереження, за функціонуванням своєї емоційної проникливості; вимагає не відволікатися, не захоплюватися власними переживаннями, власними емоціями, стримувати суб'єктивні переживання (навіть співчуття) задля зосередження на розпізнавання внутрішнього світу іншої людини).

У цій статті презентуємо також зміст додаткових компонентів цього феномену, без яких губиться цілісність такої властивості особистості, як емоційна проникливість, а саме:

– **загальний показник (ЗЕП)** вираховується на основі всіх компонентів, що входять у якісну структуру емоційної проникливості;

– **інтенційність** емоційної проникливості (**ІЕП** – виявляється у **спрямованості** активності спостерігача на розпізнавання емоцій іншого, у потребі, потязі на їх розуміння, у бажанні (незалежно від змісту мотивації) проникати у внутрішній емоційний світ та адекватно його оцінювати, у пошуках за власною ініціативою переживань та їх проявів у іншій людині. Інтенційність

виявляє здатність спостерігати за експресивними каналами емоцій (мімікою, пантомімікою, голосом, мовленням, виразністю мови, її темпом, статичністю, рухами, ходом). Отже, характеристики інтенційності, спрямованості на внутрішній світ іншої людини відбивають силу і стійкість емоційної проникливості, її мотиваційну потужність, цінність, потяг, схильність тощо);

– **предиктивний компонент (ПрЕП)** – характеризує здатність спостерігача передбачити розвиток, перебіг емоцій іншої людини, відчувати можливі наслідки тих змін, які можуть виникати у спостереженого в процесі актуального переживання як у ближньому, так і у віддаленому майбутньому). Прогнозування переживань іншого означає здатність передбачити його емоційні реакції, їх якість та перебіг; передбачати появу можливих мовних, рухових, поведінкових проявів та вчинків інших людей, що можуть виникати в результаті актуальних переживань людини, яка знаходиться у певному емоційному стані; передбачати можливості виникнення та розвитку ситуацій різної емоціогенності, невизначений розвиток подій, обставин, що можуть спричинити можливі відхилення та небажані наслідки. Важливо зазначити, що обов'язковою умовою хорошої емоційної прогностичності мають бути теоретичні знання про емоційні стани, про їх розвиток, прояви, особливості порушень, чинники тощо.

Мета та завдання. Мета полягає у теоретико-емпіричному дослідженні індивідуально-психологічних особливостей емоційної проникливості осіб із різною схильністю до макіавеллізму.

Завдання дослідження: розглянути основні характеристики особистості макіавеллістів; надати опис оновленої структури емоційної проникливості; вибрати психодіагностичні методики, які є релевантними меті нашого дослідження; вивчити індивідуально-психологічні особливості емоційної проникливості осіб, різною мірою схильних до макіавеллізму.

Методи дослідження. Провідними методами є теоретико-методологічний аналіз літератури та емпіричне дослідження за допомогою тестування показників вибраних властивостей особистості, котрі є релевантними проблемі та меті роботи.

Для вивчення показників емоційної проникливості був спеціально розроблений опитувальник та процедура «Розміщення себе на шкалах емоційної проникливості». Ця процедура є модифікацією методики Тамари Дембо та Сюзанни Рубінштейн, що вивчає особливості самооцінки. Різні модифікації цієї методики досить представлено в літературі. Наша версія цієї методики спрямована на діагностику семи основних показників емоційної проникливості (інтенційності, емоційного компоненту, когнітивного, конативного, рефлексивно-регулятивного, предиктивного та загального компонентів емоційної проникливості). Максимальна оцінка кожного показника відповідає 100 балам. Зміст кожного показника описаний вище.

Для діагностики макіавеллізму вибрана МАК-шкала V (Machiavellianism Scale – Mach-V)

Р. Крісті та Ф. Гейл. За допомогою означеної методики діагностовано узагальнений показник рівня сформованості макіавеллізму.

Емпіричне дослідження проводилося протягом трьох місяців (формування вибірки та робота з її представниками). У ньому брали участь 106 осіб – здобувачів вищої освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» у віці від 25 до 35 років.

Результати. У табл. 1 надано результати кореляційного аналізу, який показав наявність значущих зв'язків між показниками, що вивчаються.

Виявлено значущі на високому рівні додатні та від'ємні кореляційні зв'язки між показниками емоційної проникливості й показником МАК-шкали. Установлено додатні зв'язки показника Мак-шкали з показниками ІЕП, КкЕП, ПрЕП та від'ємні – з ЕкЕП, ПкЕП, РРк на 5%-му рівні, окрім ПрЕП (предиктивний показник), який пов'язаний на 1%-му рівні.

Результати кореляційного аналізу свідчать про взаємозв'язок феноменів, що вивчаються, що вказує на доречність переходу до якісного аналізу даних, який допоможе розкрити зміст виявлених зв'язків. Якісний аналіз проводився методами асів і профілів. Це дало змогу вивчити особливості емоційної проникливості осіб, які різняться за рівнем макіавеллізму.

Отже, з усієї вибірки вибрано дві групи осіб. Першу групу (МАК+) становили особи з високими

значеннями показника Мак-шкали (11 осіб), другу (МАК-) – особи з найменшими значеннями показника макіавеллізму (9 осіб).

На рис. 1 надано профілі емоційної проникливості цих двох груп обстежених. На вісі ОХ розташовано показники емоційної проникливості особистості, на вісі ОУ – їхні значення, що надані у балах. Максимальне значення дорівнює 10 балам, мінімальне – 1 балу. Середня лінія ряду проходить через позначку в 5,5 бали. Значення кожного показника, що знаходяться вище середньої лінії ряду, тяжіють до додатного полюсу, а ті, що розташовані нижче середньої лінії ряду, – відповідно, до від'ємного полюсу.

Обговорення. Аналіз профілю емоційної проникливості осіб, схильних до макіавеллізму, виявив, на перший погляд, деякі протиріччя. На тлі низьких значень усіх показників у профілі відзначаються дві вершини: інтенційний показник (установчий) і предиктивний (2 піки).

Отримані нами результати, а саме розвинений предиктивний показник емоційної проникливості макіавеллістів, можна пояснити наявністю «макіавелліанського інтелекту», який трактується в літературі як *специфічні інтелектуальні здібності*, котрі забезпечують ефективне функціонування індивіда в групі, колективі, соціумі. Це виявляється у здатності макіавеллістів формувати різні коаліції, в організації спільної для групи «відсічі порушникам установленого порядку».

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляції між показниками емоційної проникливості та показником МАК-шкали

Показник МАК-шкали	Показники емоційної проникливості						
	ІЕП	ЕкЕП	КкЕП	ПкЕП	РРк	ПрЕП	ЗЕП
Мак	208*	-210*	190*	-204*	-220*	292**	

Примітка: 1) N = 106; 2) нулі і коми не позначені; 3) позначення: * – $\rho \leq 0,05$; ** – $\rho \leq 0,01$; 4) умовні скорочення показників емоційної проникливості (ЕП): ІЕП – інтенційність емоційної проникливості, ЕкЕП – емоційний компонент, КкЕП – когнітивний, ПкЕП – поведінковий, конативний компонент, РРк – рефлексивно-регулятивний компонент, ПрЕП – предиктивний компонент, ЗЕП – загальний показник емоційної проникливості.

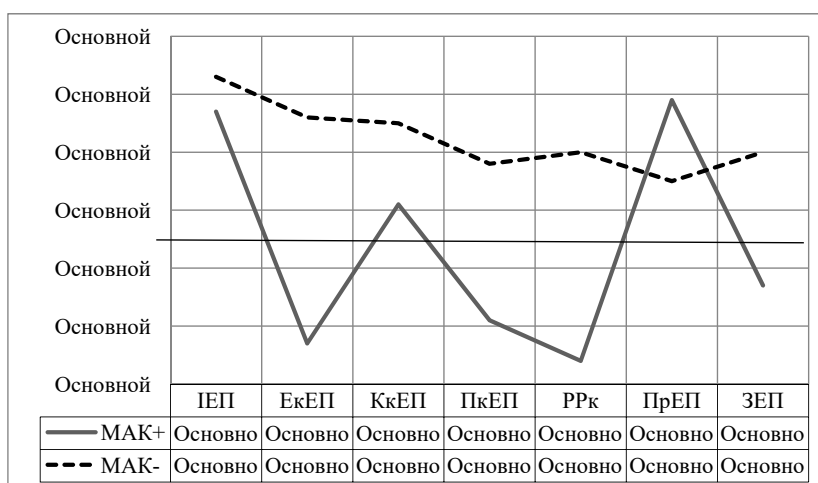

Рис. 1. Усереднені профілі емоційної проникливості груп обстежених, які різняться рівнем схильності до макіавеллізму

Примітка: умовні позначення показників презентовані у табл. 1; група МАК+ – особи з високими значеннями показника Мак-шкали, група МАК- – із низькими.

у здатності придумувати та втілювати різноманітні засоби (виверти) для підвищення свого соціального статусу та власної репутації. Відзначається, що для нас є важливим, що саме ці здібності сприяють *передбаченню* реакцій, дій і вчинків «одноплемінників» та інших людей на основі «моделювання» їхніх намірів, знань, напряду думок тощо (URL: <https://www.livelib.ru/author/19638-nikkolo-makiavelli>).

Вочевидь, саме ці специфічні здібності макіавелліанського інтелекту можуть деякою мірою забезпечити і передбачення емоційних реакцій, мотивів, переживань іншої людини, якщо у цьому полягає *особистий інтерес макіавелліста до емоційного сприйняття себе іншими*. Саме тому предиктивний показник емоційної проникливості отримав найвищі значення порівняно з емоційним показником, який опинився зовсім у дефіциті (відсутність співчуття, емпатії, чуйності до людей).

Потребує емпіричної перевірки міркування щодо прогностичності емоційної проникливості відносно організації і контролю поведінки спостерігача. Особистість, яка вивчає (спостерігає) емоційний світ іншої людини, не тільки повинна здійснювати контроль і за своїми емоціями, і за актуальними переживаннями іншого в ситуації «тут і зараз», а й прогнозувати, передбачати динаміку емоцій, їх перебіг, заздалегідь припускати в ближньому й у віддаленому майбутньому появу того, що може статися, передбачати можливі відхилення в поведінці, проявах емоцій задля попередження небажаних наслідків.

Предиктором здатності прогнозувати емоції іншого можуть бути розвиток раціональності, логічності (робота мислення, аналіз результатів спостереження за конкретною людиною). Окрім раціонального складника, прогностичний компонент емоційної проникливості може включати й інтуїтивний компонент (емоційне відлуння, емпатію), але у тому ступені, який не дасть можливості спотворити оцінку емоційного переживання іншої людини – виникнення власних переживань спостерігача, які супроводжують емоції спостерігаємого, можуть змінити не тільки актуальну, а й перспективну оцінку емоцій іншого (здійснити «перенос» переживань). Отже, можна сказати, що предикативна емоційна проникливість може бути пов'язана з такими її компонентами, як емоційний та когнітивний, що спрямовані на актуальний стан, а не на майбутній.

Передбачення (антиципація), як стверджують науковці, сприяє виникненню здогадки про наміри, дії і вчинки інших людей, про розвиток подій, ситуацій, процесів і про можливі відхилення та небажані наслідки. Уважається, що прогнозуванню сприяють такі індивідуально-психологічні характеристиками, як емпатійність, інтуїція, рефлексивність, прогностичність, ініціативність, креативність, схильність до синтезу та дедукції (Саннікова, Макеева, 2020).

Слід зазначити, що і кореляційний, і якісний аналіз даних дає змогу констатувати, що лише когнітивний показник як складник інтелекту наближається до значень предиктивного (що є зрозумілим). Отже, перед-

бачення макіавелліста ґрунтується не на емоційних процесах (інтуїції), а на когнітивних (логіці). Цьому факту, на нашу думку, є ще одне з пояснень: макіавеллісти схильні до експлуатації інших: вони вибирають «жертву» і тому мають бути проникливими, *передбачати* емоційні реакції іншого, а не виявляти співчуття. У наших попередніх дослідженнях (Саннікова, 2022) показано, що емоційна проникливість стає інструментом побудови прогнозу емоційного інтелекту, передусього розвитку, тобто стає його предиктором. Спираючись на цю рису особистості (спостерігача), можна пророкувати іншу (цільову) характеристику – прогнозувати рівень та розвиток емоційного інтелекту.

Висновки й перспективи подальшого дослідження.

1. Презентована структура емоційної проникливості якісного рівня. Емоційна проникливість розглядається як вид психологічної проникливості, яка спрямована на точне, адекватне розуміння віддзеркалення та розпізнавання емоційного світу іншої людини. Структура емоційної проникливості охоплює: компонент інтенційності, емоційний, когнітивний, поведінковий (конативний), рефлексивно-регулятивний, предиктивний компоненти і загальний показник емоційної проникливості. Усі складники емоційної проникливості утворюють цілісну функціональну систему і працюють у режимі постійної взаємодії.

2. Емоційна проникливість, у нашому розумінні, характеризується як діагностична, а не корекційна риса особистості. По-перше, для успішного спостерігача пріоритетом виступають переживання, експресія та поведінка *іншої людини*, а не власні емоції, які можуть змінити оцінку (діагноз, результат спостереження); по-друге, активізується *самоконтроль за власними емоціями та експресією* – не виявляти свого ставлення до переживань іншого; по-третє, спостереження як умова функціонування емоційної проникливості засноване на принципі *невстрявання, недоторканності* до внутрішнього світу іншого, до його емоцій, переживань та їхніх проявів, тобто спостереження у цьому разі виконує діагностичну, а не корекційну, тим паче не маніпулятивну функцію. Саме цим досягається успішність та адекватність розпізнавання емоційного світу іншої людини.

3. Установлено закономірні взаємозв'язки між показниками емоційної проникливості якісного рівня та проявами макіавеллізму. Отримані результати співвідносяться з літературними даними. Емпірично доведено, що схильність до макіавеллізму характеризується специфічними проявами показників емоційної проникливості та особливостями їх комбінацій (сполучень). Висловлені міркування щодо стосунків між феноменами, що вивчаються, потребують також додаткової емпіричної перевірки: залучення більшої вибірки обстежених, надійного психодіагностичного інструментарію, адекватного аналізу.

4. Матеріали статті можуть бути застосовані психологами, психотерапевтами, медиками та іншими

спеціалістами в галузі соціономічних професій задля об'єктивної та суб'єктивної оцінки тих потенційних властивостей особистості, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з різними аспектами їхньої професійної діяльності, зокрема з урахуванням власних ресурсів розпізнавання емоційних переживань іншої людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М.Й. Загальна психологія : навчальний посібник. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с. URL: <https://www.livelib.ru/author/19638-nikkolo-makiavelli>
2. URL: https://thelib.info/logika/2144149-emocionalnaya-pronicatelnost/#google_vignette
3. Єгорова М., Ситнікова М. Темна триада. 2014. URL: <https://doi.org/10.54359/ps.v7i38.580>.
4. Жень Чжун. Розпізнавання емоцій іншого у співвідношенні з конгруентністю. *Особистість у сучасному вимірі* : мат. XI Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми сучасної психології особистості», м. Одеса, 20 квітня 2020 р. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2020. С. 296–303.
5. Ічанська О.М., Закревська А.І. Емоційний інтелект та емпатія як ресурси професійної підготовки студентів-психологів. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 9(2). С. 272–276.
6. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2007. 256 с.
7. Кисельова О.О. Особливості психологічної проникливості осіб з різною емоційною диспозицією : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одеса, 1999. 243 с.
8. Роджерс К. Групповая психотерапия. 2017. URL: <https://cutt.ly/YVImKtj>
9. Саннікова О.П. Детерминационные тенденции эмоциональности. *Научный часопис НПУ имени М.П. Драгоманова. Серия № 12. Психологические науки*. 2009. № 26(50). Ч. I. С. 114–123.
10. Саннікова О.П. Емоційна проникливість як предиктор емоційного інтелекту. *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. 2022. № 9(27). С. 357–371. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9\(27\)-357-371](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9(27)-357-371).
11. Саннікова О.П. Психологічна проникливість як інструмент осягнення сутності іншої людини. *Проблеми сучасної психології*. 2017. № 2(10). С. 19–23.
12. Саннікова О.П., Жень Чжун. Емоційна проникливість у системі факторних рис особистості. *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. 2021. № 12(18). С. 482–492.
13. Саннікова О.П., Жень Чжун. Особливості експресії осіб із різною схильністю до алекситимії. *Научный часопис НПУ имени М.П. Драгоманова. Психологические науки*. 2020. Т. 12. № 9(54). С. 131–142.
14. Саннікова О.П., Макеєва Е.О. Факторна структура особистості макіавеллістів. *Особистість у сучасному вимірі* : матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми сучасної психології особистості», м. Одеса, 20 квітня 2020 р. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2020. С. 222–230.
15. Саннікова О.П., Саннікова А.О. Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід : монографія. Одеса : ВМВ, 2014. 238 с.
16. Abell L., Brewer G. Machiavellianism, self-monitoring, self-promotion and relational aggression on Facebook. *Computers in Human Behavior*. 2014. Vol. 36. P. 258–262.
17. Christie R., Geis F. *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press, 1970.

18. Ekman P., Friesen W.V. *Unmasking the Face: a Guide to Recognizing Emotions from Facial Expressions*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1975. 211 p.

19. Jones D.N., Paulhus D.L. Differentiating the Dark Triad within the interpersonal circumplex. *Handbook of interpersonal psychology: Theory, research, assessment, and therapeutic interventions* / L.M. Horowitz, S. Strack (Eds.). New York: Wiley, 2010. P. 249–268.

20. Rauthmann J.F. The Dark Triad and interpersonal perception: Similarities and differences in the social consequences of narcissism, *Machiavellianism, and psychopathy*. *Social Psychological and Personality Science*. 2012. Vol. 3(4). P. 487–496.

21. Veselka L., Cairncross M., Vernon P.A. A behavioural genetic analysis of Alexithymia and the dark triad traits of personality. *Personality and Individual Differences*. 2014. Vol. 60. P. 48.

REFERENCES

1. Varii, M.Y. (2007). *Zahalna psykholohiia [General Psychology]*. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Retrieved from https://thelib.info/logika/2144149-emocionalnaya-pronicatelnost/#google_vignette.
3. Yehorova, M. & Sytnikova, M. (2014). *Temna triada [Dark Triad]*: [Elektronnyj resurs]. Retrieved from <https://doi.org/10.54359/ps.v7i38.580> [in Ukrainian].
4. Zhen, Chzhun (2020). Rozpiznavannia emotsii inshoho u spivvidnoshenni iz konhruentnistiu [Recognizing another's emotions in relation to congruence]. *Osobystis u suchasnomu vymiri. Mater. KhI Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Problemy suchasnoi psykholohii osobystosti»* (m. Odessa, 20 kvitnia 2020 r.). Odessa : FOP Belyi A.Ie. P. 296–303 [in Ukrainian].
5. Ichanska, O.M. & Zakrevska, A.I. (2019). Emotsiinyi intelekt ta empatiia yak resursy profesiinoi pidhotovky studentiv-psykholohiv [Emotional intelligence and empathy as resources for professional training of psychology students]. *Molodyi vchenyi*, 9 (2), 272–276 [in Ukrainian].
6. Kyrylenko, T.S. (2007). *Psykholohiia: emotsiina sfera osobystosti [Psychology: emotional sphere of personality]*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
7. Kiseleva, E.A. (1999). Osobnosti psihologicheskoy pronicatelnosti u lic s razlichnoj jemocional'noj dispoziciej [Features of psychological insight in persons with different emotional dispositions]: *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
8. Rodzhers, Karl (2017). *Hruppovaia psykhoterapiia [Group psychotherapy]* : Elektronnyj resurs. Dostup do resursu <https://cutt.ly/YVImKtj> [in Ukrainian].
9. Sannikova, O.P. (2009). Determinacionnye tendencii jemocional'nosti [Determinative tendencies of emotionality]. *Naukovij chasopis NPU imeni M.P. Dragomanova. Serija № 12. Psihologichni nauki – Scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series No. 12. Psychological sciences*, 26 (50), I, 114–123 [in Ukrainian].
10. Sannikova, O.P. (2022). Emocijna pronyklyvist' yak predyktor emocijnogo intelektu [Emotional insight as a predictor of emotional intelligence]. *Naukovi perspektyvy. Seriya «Psykhohiia» – Scientific perspectives. «Psychology» series*, 9 (27), 357–371. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9\(27\)-357-371](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-9(27)-357-371) [in Ukrainian].
11. Sannikova, O.P. (2017). Psykhologichna pronyklyvist' yak instrument osiahnennia sutnosti inshoi liudyny [Psychological insight as a tool for understanding the

essence of another person]. *Problemy suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Zaporizkyi natsionalnyi universytet» ta Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Zaporizhzhia* : ZNU, 2 (10), 19–23 [in Ukrainian].

12. Sannikova, O.P. & Zhen, Chzhun (2021). Emotsiina pronyklyvist v systemi faktornykh rys osobystosti [Emotional insight in the system of factor personality traits]. *Naukovi perspektivy – Scientific perspectives*, 12 (18), 482–492 [in Ukrainian].

13. Sannikova, O.P. & Zhen, Chzhun (2020). Osoblyvosti ekspresiyi osib z riznoyu sxyl'nistyuu do aleksytymyi [Peculiarities of expression of persons with different tendencies to alexithymia]. *Naukovij chasopis NPU imeni M.P. Dragomanova. Serija № 12. Psihologichni nauki – Scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series No. 12. Psychological sciences*, 9 (54), 131–142 [in Ukrainian].

14. Sannikova, O.P. & Makeyeva, E.O. (2020). Faktorna struktura osobystosti makiavellistiv [The factor structure of the Machiavellian personality]. *Osobystist u suchasnomu vymiri: Materialy XI Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi «Problemy suchasnoyi psykholohiyi osobystosti» – Personality in the modern dimension: Materials of the XI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Problems of Modern Personality Psychology»* (Odesa, 20 kvitnya 2020 r.). Odesa : FOP Byelyj A.Ye., 222–230 [in Ukrainian].

15. Sannikova, O.P. & Sannikova, A.O. (2014). *Stsenichni bariery: dyferentsialno-psykholohichni pidkhid [Stage barriers: a differential-psychological approach]*. Odesa : VMV [in Ukrainian].

16. Abell, L. & Brewer, G. (2014). Machiavellianism, self-monitoring, self-promotion and relational aggression on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 36, 258–262.

17. Christie, R. & Geis, F. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press [in English].

18. Ekman, P. & Friesen, W.V. (1975). *Unmasking the Face: a Guide to Recognizing Emotions from Facial Expressions*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

19. Jones, D.N. & Paulhus, D.L. (2010). Differentiating the Dark Triad within the interpersonal circumplex. *Handbook of interpersonal psychology: Theory, research, assessment, and therapeutic interventions* / L.M. Horowitz, S. Strack (Eds.). New York: Wiley, 249–268.

20. Rauthmann, J.F. (2012). The Dark Triad and interpersonal perception: Similarities and differences in the social consequences of narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Social Psychological and Personality Science*, 3 (4), 487–496.

21. Veselka, L., Cairncross, M. & Vernon, P.A. (2014). A behavioural genetic analysis of Alexithymia and the dark triad traits of personality. *Personality and Individual Differences*, 60, 48.

Olga Sannikova,

Doctor of Psychology, Professor,

Head of General and Differential Psychology Department,

The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,

4, Fontanska Str., Odesa, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3961-2103>

INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE EMOTIONAL ACUMEN IN PEOPLE PRONE TO MACHIAVELLIANISM

The given article is aimed at presenting the results of the research on the individual psychological features of the emotional acumen in people who are characterized by a non-clinical form of Machiavellianism. The urgency of the problem is related to the increase in various psycho-emotional and personal disorders caused by the social and political situation in our country – the war. The concepts of Machiavellianism and emotional acumen are theoretically considered as a complex personality property that provides an accurate, adequate reflection of the emotional world of another person based on the recognition of signals of his expression and behavior. It is clarified that emotional acumen is aimed at recognizing and understanding the feelings of another person in order to ascertain and diagnose the emotional states of others without interfering in their course, without external influence on them, and does not affect the regulation of other people's emotions and the results of such influence. The author analyzes the structure of emotional acumen, the component composition of its indicators, which includes: intentional, emotional, cognitive, conative (behavioral), reflexive (self-control and regulatory) indicators, etc. Machiavellianism in modern psychology is considered mainly as a person's tendency to use manipulative tactics to achieve their goals against the background of pragmatic morality and cynicism. The assumption about the presence of individual psychological specificity of emotional acumen in people who differ in manifestations of Machiavellianism was empirically tested. The leading methods of this research are the theoretical and methodological analysis of the literature and the empirical study of the ratio of indicators of selected personality traits, which are relevant to the problem and goal of the study. Significant positive and negative correlations were established between the indicators of emotional acumen (ability to recognize emotions) and indicators of the selected personality type. It has been proved that individuals who are prone to Machiavellianism are characterized by high values of the indicator of intentionality (a focus on recognizing the inner emotional world of other people) and a predictive indicator, based on the cognitive component of emotional acumen against the background of low values of other indicators. Representatives of the group of people with low values of the MAC indicator are characterized by a more «smoothed» profile with a tendency to a high level of all indicators of emotional acumen. It has been empirically proven that the tendency to Machiavellianism is characterized by specific manifestations of indicators of emotional insight and the peculiarities of their combinations (combinations).

Key words: personality, emotional acumen, structure, Machiavellianism, manipulation, individual psychological differences.

Подано до редакції 04.12.2022